

filium tuum, per quem, & cum quo tibi cum spiritu sancto gloria & nunc, & in futura secula, Amen. Et cum Amen in sonisset, oratione completa subiungunt ignem homines ignis aeterni. Cumque flamma ingens reluxisset, uidimus miraculo omnes nos, quibus ea Deus concessit. Ex quibus & quam plurimi a Domino ad hoc reseruati sunt, ut annunciareret ceteris quae uiderunt. Flamma enim in modum camere curuata specie quasi uelum natus uento sinuante, supra corpus martyris stetit: quod corpus in medio possum non erat ut caro ardens, sed tanquam si aurum & argentum in forma eandesceret. Tum præterea odorem naribus hauius, tanquam thuris incensi, uel preciosissimi fragrantis unguenti. Ad ultimum uidentes celorum ministri, igne corpus non posse consumi, iussuerunt proprie accedere confessorem, & corpus cui ignis cesserat, mucrone transfodere. Quo factam largus profusus est sanguis, ut restinguaret rogum. Populus autem maculati stupore discessit attonitus, erga electos Dei tam insigni eius favore perspicio. His ergo est admirabilis & electus temporibus nostris Magister Apostolicus, & propheticus Smyrnaeorum ecclesie sacerdos, qui omne uerbum quod loquutus est, & impletum est & impletur in futuro. Sed ille amulius totius boni, & aduersarius omnium iustorum, postquam uide quod & pro martyris gloria, & pro uita egregia uirtutibus coronatus est, & per mortem premia immortalitatis indeptus, satis agere copit, ut reliquias eius ad sepulturam nostris desiderantibus nemo coecederet. Insignabatur ergo Nicetas Herodis pater, frater autem Dalecæ, adire iudicem & petere ab eo, ne humandum concederet corpus, ne forte, inquit, elinquentes illum qui crucifixus est Christiani, hunc colere incipiunt: ludicris maxime ista machinibus, qui & nostros intentis oculis obseruarunt, ne eum est flammis adhuc ardentibus raperent, ignorantes miserrimi, quia neq; Christum aliquando possimus derelinquere, qui mortem pro totius mundi salute sustinuit: neque alium quemquam colere, quoniam uerum Deum, & qui solius colendis sit, nouerimus. Martyres uero tanquam discipulos Domini diligamus, & ueneremur, quæsi integre fidem magistro feruantes & Dominum, quorum nos quoq; in fide & perseverantia charitatis optamus esse particeps. Vbi autem uidit centurio tam obstinatam ludeorum contumaciam, positum in medio ipsum corpus exsusit, & ita nos postmodum ambusta offa preciosissimis gemmis charior & omni auro probabiliora per ignem facta collegimus ac (sicut conueniebat) ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc præstante Domino, solenes agimus celebres conuentus, maxime quidem in die passionis eius, sed & cum eorum memorias, qui prius passi fuerat, celebramus, ut sequentiam animi ad præcessorum uiam exemplis insignibus suscitentur. Haec tenus de beato Polycarpo, cum quo etiæ alii duodecim ex Philadelphia ueniens, apud Smyrnam martyrio consummati sunt. Sed & in eadem epistola continebatur etiam de aliis quæ plurimis eiusdem temporis martyribus intexta narratio. In quibus refertur post Polycarpon, quod etiam Metrodorus quidam ex Marcionis heresi presbyter, ignis tarditus. Inter ceteros autem qui per idem tempus martyres extiterunt, Pionius insi. famosissimus inibi refertur quidam Pionius nomine, cuius per singulas inquisitio. terrogationes responsionum constantiam, & pro fide nostra ad populum orationes, quamque apud iudices interritus semper affiserit, docens & disputans etiam in ipsis tribunalibus, utq; ue his qui in persecuzione tribuauerant, cohortationibus suis ad consurgendum dexterâ dederit, & in carcere positus, qualiter ingressis ad se fratridus, animos ad martyris tolerati.

Polycarpi corporis in igne.

Polycarpi corporis negatur. Christianis se pellendum.

Iudeorum diuinum.

Metrodorus.

nam roborarit, quos uero etiam ipse pro martyrio pertulerit cruciatus, ut quiescit clavis affixus, & ardenti rogo superpositus, & ut in his beatum uite fecerit finem, si quis uile plenius scire, ex illa que nobis de antiquis martyribus scriptura composita est, plenius discet. Post haec etiam aliorum apud Pergamum Asiae urbem martyrium gesta referuntur, Carpi cuiusdam, & Papy, & Agathonice optimæ fœminæ, alias multarum, quæ pro beatis confessionibus martyrio coronatae sunt.

Vt Iustinus Philothesius Christi uerbum predicans, Rome martyrum meruit. Cap. X VI.

Cum quibus & uir mirabilis, de quo paulo superius fecimus mentio. *Iustinus.* nem Iustinus, cum secundo iam librum pro religionis nostræ defensione *An. Dom. 152.* ne cōscriptum, temporis illius iudicibus obtulisset, remunerationem *Crescens cynis.* linguae fidelis & crudite, martyrij munus accepit, quodam philosopho Crescen- sciente nomine cane tam professione quam moribus, dolos uiro infidelsque tendente. Quoniam quidem sapientem cum eo disputans, auditoribus medijs, non solum obtinuerat etiam uerum & ueritatem ueritate sibi suffragante confuderat, unde & uictoria sua palmam, martyrium percepit a Domi- no. Hoc autem ita futurum, etiam beatus ipse uerius philosophus ueritatis *Iustini uerba* in ea defensione, quam ab eo cōscriptum super dictum aperte, sicut erat in secundo futurum, prophetica mente prædictum, his uerbis: Nam & ego, inquit spero Apologeticum me ab aliquo horum, quibus pro ueritate oblieto, insidias esse passurum: spero pro religione baculo aut clavo feriendum certe uelà Crescens hoc, non philosopho, sed *Christianus.* *Id non obser-* *vant idem in* *hoc eccl.* *Id est non amatore sapientia, sed amatore factitiae. Neque enim dignum est, philosophum nominari eum: qui de his quæ necfit, publicè pro fletatur: & Christianos sine Deo esse, & impios dicit, ad gratiam & libidi- nem eorum quos in errore positos, ipse maioribus laqueis erroris inuoluit. Si enim ignoratur ab eo Christi doctrina, & ea arguit quæ ignorat, nequis. *Tatianus rhe-* *tor.* *Si non obser-* *vant idem in* *hoc eccl.* *Id est & imperiti multo nequior: quia & imperiti uel idiotæ obseruantur,* ne disputare audeant de his quæ ignorant, & de illis testimonium peribit. re quæ nesciunt. Si uero legit quæ apud nos scripta sunt, & aut non intellexit eorum uitium, aut intellexit quidem, sed dissimulat, ne & ipse sus- pectus habeatur in talibus multo nequior & detestabilior iudicandus est: qui imperiti ueligi captans fauorem, territis ac pietatis, quam probat, ho- sis exilis & proditor. Nam & propôsuisse me ei sciatis quadam, ex quo iuri responsionibus nihil scrire conuictus est. Et in tantum uera sunt quæ dicuntur, ut putem uobis etiam questionis habita inter nos disputationes allatas, ex quibus apertissime dignoscitur, quæ nostra sunt, penitus ignorare. Si ue- rō needum uenerunt haec ad notitiam uestram, paratus sum rursus uobis audientibus disputatione. Haec sunt beati Iustini uerba in quibus secundum ea quæ prædixerat, per Crescens insidias martyrio confirmatus est. Tatianus rhe- tor.*

AA 4 *mam.*

720
mam de ea opinionem gerebat, ut Iustinum tanquam ultimo malo tradidet morti, pro eo quod ueritatem prædicens, uoluptuosos & deceptores philosophos arguebat.

De martyribus quos Iustinus in suis commemorat libris.

Cap. XVII.

Idem quoq[ue] Iustinus priusquam proprium desudaret, aliorum quiantem martyres exiterant describens agones, in primo defensionis sua libro talia quædam referit: Mulier quadam ait, coniuncta erat uiro turpi, quæ & ipsa prius turpiter uixerat. Hac postquam Christi præcepta cognovit, pudicæ effecta, uiro quoque de pudicitia suadebat, luggerens ei scriptum esse in Christianorum præceptis, xternas immixtæ prenas his qui pudicitiam in uitæ sua iustitiamq[ue] contemplarent. Sed ille in eadem obsecrante persistens, actibus iam suis alienam se fabiebat uxorem. Quippe cum nefas esse mulier existimaret, in eius mariti contubernio permanere, qui naturæ lege contempta, nouas uias libidinis exquireret. Statuit igitur iura repudiate conjugij. Sed propinquis interuentibus, & de mariti emendatione pollicebatur, compulsa est in eius rursum consorium residere. Verum ille post hæc Alexandriam profectus, cum turpis agere, atq[ue] incestæ uite maiora nascetur augmenta quæsile, mulier ne ultra in coniunctione eius manens, particeps incesti hominis haberetur, libello ei repudij dato difcedit. Tum ille egregius maritus, quem gaudere oportuerat, quod in tantum uxoris suæ calitatis profecisset, ut non solum nihil turpe committere, sed ne mariti quidem patienter ferre turpitudinem posset, a quo emendationem refutante pro castitatis amore discesserit: nouo criminis genere pro castitate accusat uxorem: Christiana, inquit, est. Et illa quidem libellum tibi obtulit Imperator, ut primo permittatur ei rem familiarem ordinare: tum deinde responderet obiectis, quod & indulxisti. Verum maritus cum mulierem non posset arguere, in Ptolemaio cuiusdam existit, qui magister mulieris in Christiana religione fuerat, tali arte conuersus est. Amicū habebat centurionem quendam: huic persuaderet ut percontaretur à Ptolemaeo, si Christianus esset. Hoc tantum Ptolemaeus tanquam amator ueritatis, nec iaquam gloria sua professionis occultans, percontanti Christianum le esse confessus est. Hunc continuo ceterio in uincula coniecit, & multe tempore squatore carceris maceratum ad ultimum Vrbiciu[m] iudicetur obtulit. A quo simili modo hoc solūm interrogatus est Ptolemaeus, si Christianus esset. Qui rursum tanti boni sibi concius, diuinam religionem præseculit, & de Christi magisterio, ac totius boni institutionibus publica confessione restatu[er]it. Qui enim negat quod est, sine dubio culpabilis iudicatur esse quod negat. Continuo igitur post confessionem ab Vrbicio duci iubetur ad mortem.

Ptolemaeus in Christianus, am, ait ad Vrbicium: Quid quaso cause est, quod neq[ue] adulterum, neq[ue] corruptorem, aut homicidiam, uel latronem, raptorem, aut alterius cuiuslibet facinoris reum, sed tantum pro nomine Christiano, quod hoc se vocabulo confessus est nuncupari, ad morem duci hominem præcipisti? Non sunt haec digna pro Imperatore, & ne sapientissimo pueru filio eius, neq[ue] senatu[re] agis o[ste] Vrbici. At ille nihil aliud inquirens, ait ad Lucium: Videris mihi & tu Christianus esse. Cumq[ue] Lucius respondisset, Hoc plane summetam ipsum Vrbicius duci pariter uisit ad mortem. Ille, Gratias, inquit, ago quod me nequissimus dominis absolutum, ad bonum & optimum patrem & re-

Vrbicius index.
Lucius homo Christianus, am, ait ad Vrbicium: Quid quaso cause est, quod neq[ue] adulterum, neq[ue] corruptorem, aut homicidiam, uel latronem, raptorem, aut alterius cuiuslibet facinoris reum, sed tantum pro nomine Christiano, quod hoc se vocabulo confessus est nuncupari, ad morem duci hominem præcipisti? Non sunt haec digna pro Imperatore, & ne sapientissimo pueru filio eius, neq[ue] senatu[re] agis o[ste] Vrbici. At ille nihil aliud inquirens, ait ad Lucium: Videris mihi & tu Christianus esse. Cumq[ue] Lucius respondisset, Hoc plane summetam ipsum Vrbicius duci pariter uisit ad mortem. Ille, Gratias, inquit, ago quod me nequissimus dominis absolutum, ad bonum & optimum patrem & re-

721 LIBER QUARTUS
gem omnium Deum remittas. Sed & tertius quidam pari modo libertate ulus, pari quoq[ue] sententia punitus est. Post hæc illa Iustinus annexuit ex oratione, quæ paulo ante retulimus. Id est: Et ego, inquit, spero me ab aliquo horum quibus pro ueritate obicitis, in fidias esse palliurum. Et cætera.

Quæ Iustini scripta ad nos usq[ue] peruerterint.

Cap. XVIII.

Plerimoda autem nobis hic ut studiorum monumenta dereliquerit, quibus Libri Iustini eruditæ eius animæ ac diuinis dedita disciplinis, indicia colligamus: in philosophi & quibus emolumenti plurimi intenue possunt si qui amo em doctrinæ martyris, ne & scientia gerunt. Ex hac igitur eius liber hic (de quo superius membra) ad Antonium qui dicitur Pius, & filium eius, ac Senatum, pro nostra religione conscriptus. Sed & secundus nihilominus defensionem nostra fidei continens, quem scribit ad lucceſſorē iupradicī principis Antonium Verum, cu[m] tempora nunc copimus explicare. Sed & alius liber est ad uerum Paganos, in quib[us] singulis, uel nostris vel Græcorum philosophis conferens, disputationem latissimam confeuit. Ibi etiam de natura diu[n]monum differit quædam, quæ his inserere longum est. Sed & alius liber est ad uerum Paganos, qui superscribit Confutatio. Est & alius eius de monachia, quem non solum de nostris libris, sed & de Græcorum volumi[n]ibus texuit. Est & alius, qui superscribit P̄fates. Et alius uelut in subordinatione modo de anima, in quo diuersas quæſiones inseruit, ex his que apud Græcorum philosophos agitantur, quibus contradicuntur se reprobant, & suam de his sententiam in illius responsionis uolumine prolatum. Compositus etiam dialogus quasi cū Iudeis, quā apud Ephesum cum Tryphonie Hebreorum nobilissimo doctore habuit in quo exponit, quomodo ipse per diuinam gratiam ad credulitatem ueris fidei perductus sit, cum pius immensus studium erga philosophorum gesserit disciplinas, per quæ rende ueritas amore detentus. Similiter referit de Iudeis, quod aduersum credidam Christi, infideli feralibus agant. Et pro his insimul Tryphonem, iudeorum odium in Christi uos, dicens: Quia non solum non ponit istis p[ro]to his quæ a uobis male gesta sunt, sed & uiros aptos ad hoc elegit de Hierosolymis, & misit per omnem terram, qui circumirent & dicenter impianum hec uim surrexisse Christi nostrum simul & criminalia quædam diffidarent aduersum nos, quo scilicet per hac ignorantes quæc deterrit, confortia nostra uita erat: in quo non solum nobis ipsi, sed & alijs opprobria fingendo causa mortis exticatis. Scribit autem quod usq[ue] ad sua tempora prophetæ gratia in ecclesijs floruerit. Prophetia in Sed & Apocalypsim Ioannis Apostoli esse dicit. Prophetis etiam quibus ecclesijs usq[ue] ad dam uirtutis testimonij ad Typhonem, conuincens eum de his, quod Iudei iusti temporibus abscederint haec de scripturis, & abstulerint. Sed & multa eius alia apud quæ pluri[m] fratum feruntur, quæ ita probabila ac digna à uererb[us] iudicata sunt, ut Ireneus ex ipsis inveniatur adsumere, & in quarto aduersum haeresis libro de his hoc modo scribere: Et bene, inquit, Iustinus in eo volumine quod aduersum Marcionem scribit, prosequutus est, dicens: Quia ipsi Domino nuncquam ad quietem, si alium Deum diceret præter omnium creatorum. Et iterum in quinto eiusdem operis libro dicit: Et optimè, inquit, Iustinus affirmat, quia ante aduentum Domini nuncquam ausus est latas blasphemare Deum, quippe qui nondum agnouisset damnationem suam. Hac autem nobis necessario de opusculis Iustini dicta sunt, ad inquisitionem librorum eius studiosos quos

que fideles prouocantibus:
AA 5 Qui

ECCLESIASTICAE HISTORIAE
Qui iuncti Romanae Alexandrinaeque ecclesie presuerint.

Cap. XIX.

An. Dom. 160.
Soter Roman.
Agrippino A-
lexandriae.
An. Dom. 171.
An. Dom. 170.
Theoph. Anti-
ochie.
Cornelius
Heros. An. Do-
min. 176.

IGitur actuo anno supradicti principis, Aniceto undecimo anno episcopatus sui defuncto, successit Soter. Apud Alexandriam uero Celaclion quatuordecim annis ministrato sacerdotio, Agrippinum succellem reliquit.

Qui Antiochenium.

Cap. XX.

A pud Antiochiam uero Theophilus per idem tempus sextus ab Apostolis Ecclesia pontificatum tenebat. Vbi quartos post Heronem fuerat Cornelius. Post quem quinto gradu Hieros succellera.

De his qui memorati temporibus Ecclesiastici scriptores emittuerunt.
Cap. XXI.

Egesippus. Dionysius. Corin. episc. Pinyus. Philip. Apol. **T**unc etiam Egesippus, de quo supra memorauimus, insignis habebatur, & Dionysius Corinthiorum episcopus, sed & Pinyus nobilissimus apud Cretam in episcopis fuit. Philippus etiam & Apollinaris, & Melito, Musanusque & Modestus, & praecipuus Ireneus, quorum omnium ad nos usque Apostolicae fidei & sanæ doctrinae præclarissima monumenta perlata sunt.

De Egesippo, quem ipse commemorat. Cap. XXII.

Ex quibus Egesippus in quinto Commentariorum libro, ubi sententiam suam fidei plenissima cum adiunctione designat: indicat hoc etiam, quod cum ad urbem Romanam pergeret, plurimis per loca lingua epis copis in sermone & charitate congregatis, omnes eiusdem fidei predicatores ductoresque repererit: simul & de epistola Clementis ad Corinthios scripta, quedam commemorat, que etiam inferere huic operi nostro necessarium duxi. Ait ergo: Et permanuit, inquit, Ecclesia Corinthiorum in predicatione recta usque ad Primum episcopum, quem Romanum nauigans uidi, & resedi cum eo apud Corinthum diebus multis, delectatus punitate fidei eius. Cum autem uenisse Romanum, permanens inibi, donec Aniceto Soter, & Soteri successor Eleutherus. Sed in omnibus istis ordinationibus, uel in ceteris quas per reliquias urbes uideram, ita omnia habebantur, sicut lex antiquitus tradidit, & prophetæ indicauerunt, & Dominus statuit. Itemdem ipse etiam de hereticis qui suo tempore exorti sunt, talia quadam commemorat: Et posteaquam, inquit, Iacobus, qui cognominatur Iustus, martyr effectus est, sicut Dominus etiam ipse reddens testimonium ueritatis electione diuina Symeon Cleopas filius episcopum ordinatur, electus ab omnibus pro eo quod esset consobrinus Domini. Propterea autem tunc ecclesia virgo vocabatur, quia nondum fuerat adulterini uerbi subceptione corrupta. Sed Theobutes quidam, quia repulsa meruit episcopatus, ipse coepit initio perturbare omnia, & corrumperè. Qui erat ex septem hereticis in populo constitutus. Ex quibus erat & Simon, a quo Simonianoi: Cleobius, Dositheus, Gorthenus, Masbutheus, unde & Cleobiani: & Dositheani: & Gorthenus, unde Gortheni: & Masbutheus, unde & Masbutheni: sed & Menander, unde Menandriani. Ab ipsis & Marcionista, & Carpocratiani, & Valentini, & Basiliidae, & Saturniani. Quorum unusquisque diversis corruptionibus dei, seorum schisma componens, propriam sectam & proprios habitus & lectorates. Ex ipsis processere pseudochristi, & pseudoprophetæ, & pseudoapostoli, qui in diuersas partes fratrum unitatem scindentes, per corruptam

Eccl. virgin. Theobutes ha-
reticus. Simon. Cleobius.
Dositheus. Gorthenus.
Masbutheus. Menander.

LIBER QVARTVS.

lam doctrinæ castum ecclesiae cubile macularunt, impietatem loquentes aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Sed & antiquas ludorum heres idem ipse scriptor, qua uel quantæ fuerint, per hæc verba designat: Erant, inquit, diuersi sententiæ in circumcisione, id est, in filiis Israel, quæ maximè aduersabantur tribui ludorum, ex qua Christus est. Erant ergo les, Galilæi, Hemerobaptisti, Masbuthezi, Samaritaæ, Sadducæi, Pharisei. Sed & alia quæ plurima scribit, de quibus ex parte iam pro locorum opportunityne in superioribus memorauimus. Diferuit autem & de Euangelio secundum Hebræos & Syros, & quædam etiam de lingua Hebraica disputavit, & Iudaicarum traditionum meminit, quæ indicat se ex Hebreis ad fidem Christi uenisse. Verum & hic ipse, & Irenæus, & omnis antiquorum chorus, librum qui ad titulatur Sapientia, Solomonis esse dixerunt, Pharisei. sicut & Proverbia, & Proverbia, & cetera. De Apocryphis uero cum age- ret aduersum quosdam hereticos, corrupta in his quædam etiam ac faliata esse perhibuit.

De Dionysio episcopo Corinthiorum, & de epistolis eiusdem.

Cap. XXIII.

Sed uenidum nobis est tandem ad beati Dionysij commemorationem. Corinthiorum ecclesiarum episcopi, cuius eruditio & gratia, quam habebat in uerbo Dei, fruebantur non hi populi solum quos regendos sibi speraverat, sed & procul positi, quibus per epistolam præsentiam sui reddebat. Extrat denique eius ad Lacedæmonios scripta epistola de catholica fide, in qua & de pace atque unanimitate florentissime docet. Et alia ad Athenienses, in qua ad Euangelij credulitatem inuitat & concitat segniores: simul & arguit quodam uelut penè prolapsos à fide, cum episcopus eorum Publius Atheneus uisus est martyrio consummatus. Sed & Q[uod]adrati, qui Publio martyri succensum epis celatus in sacerdotio, meminit: simul & memorat, quod labore eius & industria rediuimus quidam in eis calor fidei reparatus sit. Et illud in eadem designat epistola, quod Dionysius Areopagites, qui ab Apostolo Paulo instruitus, credidit Christo, secundum ea quæ in Apostolorum Actibus designantur, primus apud Athenas ab eodem Apostolo episcopus fuerit ordinatus. Fertur & alia eius epistola ad Nicomedienes, in qua heresim Marcionis impugnat, & ecclesiastice fidei regulam mirabiliter ratione constituit: Sribit & aliam Ecclesie Gortynensem, ceterisque simul ecclesijs Cretæ, in qua episcopum ipsorum Philippum uelut magis uirtutibus & optimis studijs prædictum protelatur. Dicit autem ab hereticorum conuincione abstinentiam. Scribit etiam aliam Ecclesie Amalstranorum, ceterisque cum ea Ponti ecclesijs, in qua Bacchylides & Elpisti meminunt, tanquam qui Bacchylides. eum cohortati sint ad scribendum, & multa in ea ex diuinis scripturis expla Elpistus. nuntijs & castitate plurima commemorat: & ex quocunque lapsu refugentes, & conuertentes se à peccato, etiamsi ab heretica peruerlitate resiliant, susci piūt. Coniungitur & his alia eius epistola ad Gnosios, in qua commo- netur & deprecatur episcopum eorum Pinyum, ne grauia onera discipulo rum ceruicibus superponat, neue fratribus necelsitatem compulsa castitia indicet, in quo nonnullorum periclitetur infirmitas. Ad quæ referti attendatur hunc locum episco- bens Pinyus Dionysio sententiam quidem consilij melioris amplectitur, prius obsecrat eum post illa quæ prius scriperat, robustioris iam & similiusque obsecrat eum post illa quæ prius scriperat, robustioris iam & validioris cibi de cetero scripta transmittere, quibus ad meliorem pro- fectum

ECCLESIASTICAE HISTORIAE

sed cum ecclesia suæ populus aleretur, ne semper cibo lactis inharentes, paruorum uitam in corpoream senescente perducerent. Simil & recte fidei sive insignia, & solitudinem quam erga curam plebis expendit, eruditioisque ac sapientiae uebi ditini in hac epistola Pinytus nobis uelut in quodam speculo uiuentem sui dereliquit imaginem. Dionyli autem fertur nysij ad Romanos & alia ad Romanos data ad episcopum Soterem, in qua instituta antiquitas tradita, in ecclæsa Romana custodiri libenter amplexum se his indicat uebris: A principio namque moris est, inquit, uebis fratres omnes uarijs iuare beneficj, multisq[ue] ecclesijs que sunt per diuersa terrarum loca, cum ea quibus indigent destinare, singulorum quoque necessitatibus in omnibus consolari: sed & per metalla fratris relegatis, que usus poscit, preberet. Hac ab initio Romanae ecclesiæ facere moris fuit, à patribus sibi huiusmodi institutione dimissa, & semper integræ custodita. Beatus uero episcopus uester Soter non solum seruauit quæ patres tradiderant, sed & auxit melius. Qui non tantum sanctis quæ usus corporalis poscit, impensis: uerum & aduenientes fratres clementi satis & mitissimo solatur alloquo, & tanquam piut ac religiosum patrem singulis exhibet. In hac ipsa scriptura meminit etiam epistola Clementis ad Corinthios scripta, significans ueterinario epistola in instituto, & antiqua confititudine semper ipsam epistolam lectam esse in ecclesia. Denique sic dicit: Beatam, inquit, duxi mus hodiernam Dominicam diem, in qua legimus epistolam uestram, quam & semper ad nostri communionem legimus, sicut & illam priorem à Clemente ad nos scripat. Idem adhuc ipse de epistolis suis tanquam falsatis à quibusdam haec scribit. Epistolas enim quafdam, fratribus roganibus me, scripsi, quas tam apololi satanæ zizanijs repleuerunt, quedam auferentes, alia autem addentes, quibus uæ repositum est in iudicio Det. Quid autem mirum, si Dominica uerba sanctæ scripture falsari conati sunt, qui uiliaque que nos scripsimus corruerunt? Fertur adhuc & alia præter istas, Dionyli ad Chrysophoram fidelissimam sororem scripta, in qua conuenienter uel sexu, uel mensura eius, rationabiles ei diuinu uebi exhibuit dapes. Sed de Dionylio satis sit dictum.

De Theophilo episcopo Antiocheno. Cap. XXXIIII.

An. Dom. 170. Theophilus An
tochiae episco-
pi, libri ortho-
doxi aduersus
hereticos.

Maximinus in
Antiochiae suc-
cessor, indicatur ex his quæ legimus, disputatione congressus. Huic igitur
est. Theophilus septimus ab apostolis in Antiochenæ ecclesiæ sacerdotio Maximinus ue-
luius.

T Heophilu uero, quem Antiochia episcopum suprà diximus, seruntur tres institutionum libri ad Autolycum scripti. Et alijs liber aduersus haeresim Hermogenis, in quo & testimonij utitur de Reuelatione loannis. Sed & alij extant eius institutionum uariatum libelli. Igitur eam tempestate hereticis per omnem locum, zizaniorum modo, pura uerba Deisemina maculantibus, & areas apostolicæ doctrinæ adulterina admitione fecerantibus ex omni parte sacerdotes Domini, uelut uigilantes agricole, excutere eorum & expurgare mare semina nitebantur: & tanquam solliciti pastores, insidiantes lupos gregibus Christi, clamoribus simul infectiōnibusque repellere: commendo fratres, instruendo, scribendo etiam longe politis: ipsos quoque interdum scibi coram deprehendissent, cominus perurgendo, & uerborum lucta ac disputationum certamine proferendo: alij etiam posteris consulentes quæstiones eorum & peruersas obiectiones editis commentarijs confutando. Inter quos & Theophilus, de quo nunc loquimur, non ignobiliter aduersum eos, id est, aduersum Marciophilus.

LIBER QVARTVS.

733
celit. Sed & Philipus, quem Gortynensis ecclesiæ episcopum suprà dixi. Gortynensis episcopus, nobile etiam monumentum aduersum Marcionem dereliquit. Simi, episcopus aduersus Marcionem.

liter & Irenaeus.

De Modesto.

Cap. XXV.

M Agnificètius autem cæteris Modestus, qui omnes ipsius deceptions An Dom. 176.
& fallacias reteco, quo uelabuntur, nequitia regmine denudauit.

De Melitone, quoq[ue] ipse commemorat. Cap. XXVI.

M Elito quoq[ue] Sardenis antistes ecclesiæ, & Apollinaris apud Hieras, Melito Sardenopolis ecclesiam regens, celeberrimi inter ceteros habebatur. Qui & si, Apollinaris Imperatori Romano Apologeticos similiter libros pro nostra fide luculentis Hicapolis conscripsit porrexerunt. Horum quata relicta sint monimenta, quæ tanus.

ad nostram uelq[ue] notitiam peruererunt, infra ostenditur.

Melitonis de Pascha libri duo.

De optimâ conuersatione libet unus. Sed &

Libri Melito-

us.

De Prophœtiâ.

De Ecclesiâ.

De die Dominicâ.

De fidei hominis.

De ffigimento.

De obedientia fidei.

Defensibus.

De anima, & corpore, & mente.

De lauacro.

De ueritate. Item

De fide.

De generatione Christi, & de prophetia eius. Item

De animo & corpore.

De hospitalitate. Item

Liber qui dicitur Clavis.

De diabolo.

De Reuelatione Ioannis.

De Deo, corpore induito. Et post omnia

Liber ad Antoninum Verum.

In libello suo de Pascha, tempus quoq[ue] quo scribebat in finuans, ita dicit: Sub Sergio, inquit, Paulo Proconsuli Asia, quo in tempore Sagaris martyrio coronatus est, quæstio inge oborta est apud Laodiceam de Pascha, qui bus diebus haec scripsimus. Huius etiam ipsius libelli mentionem facit Clemens Alexandrinus in opere suo, ubi de Pascha ratione scribit, quod sedi Quo tempore cit ex occasione huius ipsius libelli, qui à Melitone prius editus fuerat, fct. uixeru Melito bere. In eo autem libro quem ad Imperatorem scribit, talia quædam memo rat illis temporibus aduersum nos gesta: Quod nūquam, inquit, factum est, nunc perfectionem patitur genus piorum. Eflugantur undic, nouis decretis per omniem Asiam promulgatis. Impudentes namq[ue] homines & calumniosi, qui rapere aliena desiderant, occasione accepta imperialium preceptorum, more prædonum die noctuq[ue] graflantur, & diripiunt innocentes. Et post aliquanta iterum dicit, Et siquidem te iubente haec faciunt, bonum credamus quicquid iusto Imperatore iubente committitur. Sed & nos libenter ferimus mortem, quam à te cognoscimus irrogari. Sed hoc est solum quod te obsecramus, ut ipse prius ministros proteruitatis huius requi-

ras: 86

ras: & si à te mandata sunt ista, quas irrogant mortes, ipse discutias. Si uero tuam quoq[ue] conscientiam preceptum istud tam immane & barbarum late, obsecramus ne nos despicias, & patiaris religiosos cites tam publico latro, cino iugulari. Et iterum post aliquanta addit etiam hæc: Etenim philosophia hæc qua nos utimur, primò quidem florebat apud Barbaros. Introducta est etiam Romana uestra conuersationi Augus[ti] temporibus: ex quo & regni uestris sublimius culmen ascendit, obseruantis huius auctoritatis ele- uatum. Cuius imperij feliciter propagati, tu felix successor existis, & tradisti tibi feliciter seruas unita cum filio. Propter quod & simul tibi cum impe- tri traditum nostra philosophie ritum pari religione custodi, velut qui in gressu suo patribus tuis causam proferatis intulerit. Et fidem, que cum ipsius Augusti felicitatibus adoleuit, integrum tu quoq[ue] nunc regnans, illibatamq[ue] conserua: quia nec iphi Augusto in ingressu eius, uel in progressu, trifre aliquid accidit: sed è contrario lœta omnia, & omnia magnis successi- bus plena, obsecrantibus Deum sumnum pro imperij eius statu, religionis huiuscemodis cultoribus. Nec quisquam principum nisi Nero solus & Domitius, nequam hominum suggestionibus, aduerterati sunt dogmati nostri. Ex quorum tempore accidit, nos falsi calumnijs infamari. Sed illorum errorum, qui ex ignorantia uenerunt, emendauerunt patres tui, qui frequentibus post modum decretis animaduertierunt in eos, qui auderent molestie aliquid huicmodi cultoribus irrogare. In quibus aueritus Adrianus, & ad alteros quidem multis iudicis, præcipue tamen ad Fundanum Proconsulem Asiae pro hoc literas dedit. Pater uero tuus tecum pater Romani regnapi- cem gerens, omnibus quidem generaliter ciuitatibus, maximè tame ad La- rissenos, & Thessalonicenses, & Athenienses, pro his mittit edicta. Te uero multò magis eandem credimus seruare sententiam, in & multò clementi- us confidimus prouisurum, tanquam qui uera philosophie, & pura religionis amator existas. Hæc & multa alia nobiliter ab eo scripta, in libello de quo memorauimus inferuntur. In his autem quæ de explanatione scriptura- rum scribet, quasi in præfatione enumerat, quæ sint uolumina noui Testa- menti, quæ in Canone debeat obseruari. Quam partem scriptura indire his necessarium puto.

MELITO, ONESIMO FRATRI SALVTEM.

Quoniam quidem frequenter me rogasti pro studio, quod habes erga uer- bum Dei, ut excepam tibi testimonia ex lege & prophetis de Salvatore, & de fide nostra: simulq[ue] indicem, qui sit ordo uel numerus ueteris Testa- menti uoluminitum, postulata libenter impleui, sciens quod sit in te discendit studium, uel quanta fidei deuotio, & ut uite æternæ de fideliori nihil proponas. Scias ergo perrexisse me usq[ue] ad Orientis locum, ubi predicationis no- stræ copit exordium, & ubi gesta sunt illa omnia, quæ legitur in scriptis: ibiq[ue] diligenter de omnibus explorasse, quæ esistet ueteris Testamenti uolumi- num, ubi fit quæcum omni inuestigatione comperti, haec sunt: Moysi libri quinq[ue]: Genesim, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Tum deinde Iesu Nauem, Iudicum, Ruth, Regnorū libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Psalmi David, Salomonis Proverbia, quæ & Sapientia, Ecclesiastes, Cantica cantorum, Job. Prophetæ autem Esaias, Hieremias, Duodecim prophatarum liber unus. Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex his ergo sex libris digesta transfinisti. De Melitonis monumentis ista comperimus.

De Apol.

De libris

qui na-
turali
habentur in
Cæ-
quinq[ue]:

Genesim, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Tum deinde Iesu Nauem, Iudicum, Ruth, Regnorū libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Psalmi David, Salomonis Proverbia, quæ & Sapientia, Ecclesiastes, Cantica cantorum, Job. Prophetæ autem Esaias, Hieremias, Duodecim prophatarum liber unus. Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex his ergo sex libris digesta transfinisti. De Melitonis monumentis ista comperimus.

LIBER QVARTVS:

De Apollinare. Cap. XXXVII.

735

A Pollinariis uero, cum multa à multis habeatur, ad nos tamen ista sunt An. Dom. 176.
qua uenerunt:
Apologeticus liber ad prædictum Imperatorem scriptus. Et A pollinariis la-
titudine Paganos libri quinque. Et cubrationes.
De ueritate libri duo.
Et quos postmodum edidit aduersum Cataphrygas, Montanum scilicet, &
pseudo propheticas eius, qui tunc primum deuandi à recto itinere exordi-
um sumpferant.

De Musano. Cap. XXXVIII.

S Ed & Musani (cuius in precedentibus fecimus mentionem) fertur li- An. Dom. 176.
bellus multa elegantiæ scriptus ad quosdam fratres, qui declinauerant Musani liber
ad heresim, quæ dicitur Encratitarum, tunc super exortam. Cuius au- aduersus En-
torem extitisse Tatianum sermo afferit, illum ipsum de quo in superioribus cratitas.
memorauimus, beato Iustino testimonium dante, cuius eum & discipulum
seuent. De quo tamen Irenæus in primo libro contra heres hæc refert: A'
Saturnino, inquit, & Marcione descendenter & hi, qui vocantur Encratite, Encratite tré-
nuptias refutantes, quæ à Deo antiquitus institutæ sunt, & subtiliter accusat neum lege de
lantes illum, qui ab initio masculum & foeminam ad restituitionem humani continentibus
genesi fecit. Sed ab animalibus abstinentem prædicant, ingrati existentes cap. 34. lib. 1.
Deo, qui hachumanis usibus procreavit.

De facta secundum Tatianum. Cap. XXXIX.

C Ontradict etiā primi hominis saluti. Et hoc nesci inventus est ab his, de An. Dom. 176.
quib[us] Tatianus quidam autor extitit, & huiuscmodi blasphemias intro- Tatianus heres-
duxit. Qui fuit quidam auditor Iustini, sed donec cum ipso fuit, nihil tac- ticus.
teſſentile prodidit. Postea uero quam ille martyris effectus est, abscidit se ab
ecclesijs, & doctoris arrogantiæ tumidus, & elatione nimia inflatus, tanquam
qui se catulus diceret meliore, proprium malum quam à ueterib[us] traditum do-
cendi inſtitueret filium, secula quæ redi in uisibili secundum Valentini fabulas
introducēs. Nuptias aut & fornicationes corruptionemq[ue] pari iudicantis le-
ge simili Marcioni Saturninoq[ue] confirmans. De salute uero Adam in du-
bit deducunt, nouis quæſionib[us] committuntur. Et paulo post idem Irenæus
addidit etiam hec: Non multo aut, inquit, post Seuerus quidam supradicte generis heresi-
hæreti robur adiungens, sombra maxima eius sectariorum præstis. Vnde & ita.
magis Seueriani appellati sunt. Qui utitur quidam lege, & prophetis, & Eu- seueriani.
angelis, sed propria quadam interpretatione, & scripturarum sensum per-
uertunt. Obrectant autem Paulo Apostolo, & refutat eius epistolæ. Sed neq[ue]
Actus apostolorum suscipiunt. Veruntamen prior eorum autor Tatianus, Tatianus ad-
collationem quandam facies Euangeliorum, nescio quomodo compofuit uerjus gentes.
Euangelium unum ex quatuor, quod Diatessaron nominavit, quod etiam
nunc habetur à multis. Dicitur autem & nonnulla ex sermonibus Apofito-
li permutasse, tanquam qui emendare uelut ordinem compositionemq[ue] uer-
borum. Reliquis autem hic ipse infinitum librorum numerum. Sed ille quem
aduersum gentes scripti liber, ex omnibus scriptis eius præcipius & ualde
utilis comprobatur. Sed & de his satis dictum.

De Bardesane Syro, & scriptis eiusdem. Cap. XXX.

P Eridem tempus innumeris hæresibus ubiq[ue] pullulatis, & præcipue An. Dom. 142.
apud Mesopotamiam, Bardesanes quidam vir disertissimus in Syrorum Bardesanes sy-
lingua

ECCLESIASTICAE HISTORIAE

Aduersus Marcionem. lingua & uehemens dialecticus, aduersum Marcionem aliosq; nonnullos, dialogos scribit, quos propria lingua compositos edidit. Sed & plura alia eius extant volumina, quae discipuli eius in Græcum uertere sermonem. Erat namque ita potens in uerbo & in doctrina, & in disputationibus ualidus, ut plurimos & nobiles uitios habuerit sectatores. Est & eius ad Antonium de Fato potentissimus dialogus. Sed & alia multa scripsit, quae latissima & pernecessaria persequitionum que tunc erant temporibus, exire re. Ferunt autem hunc ipsum fuisse primo de Valentini schola. Sed cum magistrum notasset erroris, & ineptas eius fabulas arguisset, uisus est sibi ad metuorem & rectam fidei sententiam convertitse. Nec tamen ex integro ueterum errorum forde maculamq; depositus. Idsem uero temporibus etiam Romana ecclesia Soter episcopus, uiuendi finem fecit.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

Liber Quintus.

P R O O E M I V M.

An Do. 178.
Eleutherus
Pont. Rom.

A. D. 175.
Eleutherus
Pont. Rom.
Igitur Soteri episcopo octo annis in urbe Roma sacerdotio mi-
nistrato, duodecim ab apostolis succedit Eleutherus septi-
modicimo anno imperij Antonini Veri. Quo in tempore per
multas Romanorū orbis prouincias ex acclamatione & seditione
ulgi perfecutiones aduersemus nostros ditissima concitat-
funt, ita ut multa millia martyrum per localia lingula fierent. Quod coniugere
ex his facilē possumus, quae ad rerum gestarum memoriam conseruandam
literis mandata reperimus. Et quamuis de hoc plenior nobis narratio,
de lingulorum martyris prosecutio sumus, tui sub titulo uideatur exposta,
qua instrucionem pariter doctrinae & scientiae necessariam non minimam
contineat: cetera quae etiam praesente operi competere duximus, pauca in-
seremus ē multis. Alij namque scriptores historiarum, referant bella, trophe,
tricoria, magistratum dicuntque fortia gesta concelebrent, mortesque ciui-
um aut hostium narrent: patriam, conuges, liberos, diueris cuncta cadi-
bus confusa describant. Noster hic sermo qui narrationem continet de his
que ad Deum pertinent rebus, absurdum non erit, si bella describat, que
caro pro anima salute perpella est: & pugnans quas anima, ut colestem pa-
triam recuperaret, exceptit: si certamina ciuius referat, qua pro fide uenatis
exigit, in quibus non aduersum mortales milites, sed aduersum spirituales
demones dimicavit & non pro libertate carnis, sed pro spiritu libertate. Si,
inquam, monumentis literarum mandemus pralia, que non pro terrarum
spaciis, nec prouinciarum possessionibus, sed pro celorum regno, & para-
disi habere ditate peracta sunt: non regni mortalitatis imperium qualitatem, sedab
immortalitatem regis omnium Deo triumphorum gloriam perceptura.

*Quanti & quemadmodum Seuero apud Galliam pro pietate
subierint mortem.* Cap. I.

Lugdunum
viennæ
Rhodanus.

Alliarum nobilissimae urbes Lugdunensis ciuitas habebatur, & vi
G
ennenium, quas praecepiti lapſu praeterfluit Rhodanum nobilissimum
fluorium. In his quaꝝ & quanta erga Dei martyres gesta sunt, supra
memoratis Antonini Veti temporibus, deſcripta per ordinem, ab eis ad ec-
clieias Asiae & Phrygiae fideli relatione transmissa sunt. De quibus ut si-
descer-

LIBER QVINTVS.

SERVI CHRISTI HABITANTES A PV D VIENNAM
& Lugdunum Gallia urbes, fratribus omnibus qui per Asiam
& Phrygiam, eandem quam nos redemptionis Christi fidem
& spem gerunt, pax vobis, gratia & gloria à Deo patre, & Chri-
sto Iesu Domino nostro.

Et eum nomen illud in præstatione prosecuti uiderentur, post aliquam
ta terum gelatum ordinatum initium: Tribulationis, autem, nostræ ma-
gnitudinem & gentilium suorum, quem sanctus martyribus intenderunt,
sicut est, enumerare, ne præsentes quidem ipsi sufficiamus, ne dum scriptu-
ra comprehendere: Omnis enim viribus congressus est inimicus, tan-
quam qui iam per acerbitatem persecutio aduentus sui ostentare et ini-
tiare, & per hoc intruderet & transformaret in iustos suos aduersum seruos Dei,
omne ministerium & scleris & crudelitatis explere, ita ut primò nobis do-
morum prohiberetur habitat: tum deinde usus balnearum: post etiam
processus ad publicum: ad ultimum, ne omnino in quolibet loco domi fo-
rissimo publico præstatog uideremur. Sed aderat Dei gratia, quæ fragilius.
Habitatio do
quidem quosq; nostrorum de manibus eorum eripiebat. Producebat autem morum
in medium iurius stabiles columnis, qui posint per patientiam suam non
solum ferre impetus quos excogitabat inimicus, sed & ultrò expetere, &
sponte se omnibus uel opprobior, uel tormentorum cruciatibus obiecta
& lacestantib; iam penè tortoribus, ipsi adhuc parati putare, pro eo quod
morum sibi hanc esse quodammodo ad Christum festinatibus crederent
ferre reb; ipfis, & patienter uirtute clamantes, quia non sunt condigne paf-
fiones huius temporis ad futuram gloriam, que reuelabitur in nobis. Fer-
bant ergo fortiter acclamationes aduersum fe, & probra atq; iniurias popu-
lis, & contumelias eorum, laudes suas esse dabant. Sed & uerberari se ab
eis, ac lapidari & concludi, patienter accipiebant: quoniam inter suscipientes,
quicquid illud furentis uulgi excogitauit et infanta. Denique quadam tem-
pore astante Tiburno, & primotibus ciuitatis, pro foliis acclimationibus popu-
li, correpti & in carcere trahi simi fratres, usq; ad præsentia Præsidis, cuiq;
aduenienti offeruntur. In quos ille tanta crudelitate uis est, ut saepe eius
species singulis nemo posset exponere. Vetus igitur Epagathus unus ex
fratribus, qui & in Deum perfectam charitatem, & in hominem integrum
cuidatore, cuius uita, cum esset adolescentis, ita examinata esset omnibus &
probata, ut etiam grauissimis senilibus preferretur. Incidebat enim in omni-
bus mandatis & iustificationibus Domini sine querela, ad obsequia quocq;
leutorum Dei promptissimus erat. Is cum zelo diuino & seruo spiritus
plenus, tam crudelias feruus Dei sufficiencia uideret inferri, & contra ius fas
torum penas humanis uisceribus excogitari, indignitatem rei ultra non ferens,
populo se audiri, pro ciuitatis optimis, & quibus nihil imploratis commis-
sum probari poterat, loquutur. Erat enim & nobilissimus inter suos, &
eruditissimus. Verum cum defensionem eius non reciperet obstinatio iudi-
cis, inquit tantum ab eo, si & ipse Christianus esset. Utq; Christianum se
esse clarissimum & libera uoce teletus est. Tanquam aduocatus (inquit) Chri-
stianorum, & ipse uniuersorum numero societur. Sed in hoc illi quidem quid
dicerent, ignorabant. Ille uero habens in se aduocatum pro nobis lesum,
hunc nomine meruit honorari, sancti presbyteri Zchariae, qui erga sanctos *Zacharias*
plenitudine charitatis ostenderat, lecutus exemplum. Qui & ipse dum presbyter
fratribus adebat, & defensionem libertatis, quia in nostra religione constituit.

BB exequi